

Ekonomie koblihy

Jan Keller

Kate Raworth: *Ekonomie koblihy. Sedm způsobů ekonomického myšlení pro 21. století*. Praha: Družstevní nakladatelství IDEA, 2020, 311 stran, ISBN 978-80-907775-1-4

Autor recenzovanou knihu vyzdvihuje jako velmi zdařilé shrnutí dosavadních snah spojit problematiku ekologicky udržitelné ekonomiky s otázkou sociální spravedlnosti. Recenze chválí například autorčinu schopnost výstižně vizualizovat komplikované souvislosti pojednávaných témat. Zároveň Jan Keller poukazuje na některé slabiny hodnocené knihy – ohledně autorů zabývajících se týmiž tématy postrádá odkazy například na práce Richarda Douthwaita či Harmana Dalyho. Větší důkladnost by J. Keller uvítal kupříkladu u problematiky nepodmíněného základního příjmu nebo možností současných megapolí prosadit zásady udržitelného rozvoje.

Knihu britské ekonomky Kate Raworthové lze bez nadsázky označit za syntézu dosavadního uvažování v oblasti environmentální ekonomie. Cílem autorky je propojit otázku ekologicky udržitelné ekonomiky s otázkou sociální spravedlnosti. Odtud ústřední motiv knihy – obraz koblihy v americkém provedení. Její vnitřní obvod znázorňuje hranici, pod kterou by ve společnosti nemělo klesnout naplňování potřeb, vnější okraj označuje ekologickou mez, která nemá být překročena.

Jak zdůrazňuje podtitul knihy, autorka se věnuje v první řadě kritice zažitých stereotypů ekonomického myšlení, které dolní mez ani horní limit pomyslné koblihy nerespektují. Není náhodné, že kniha začíná i končí kritikou konstrukce ekonomického růstu. Idea ustavičného růstu ekonomiky patří k základům ekonomických výpočtů i politického rozhodování bez ohledu na svoji naprostou iluzornost. Při ročním růstu HDP o 3,5 % zbohatneme za sto let 31krát, za dvě stě let téměř tisíckrát a za tři století 30 000krát. Díky tomu, že nám ekonomové tuto dobrou zprávu tají, nemusejí se zdržovat počítáním, kolik planet naší velikosti bychom k tomu potřebovali.

Autorka má dar vyjadřovat vizuálně podstatu toho, o čem pojednává. Jednoduchými kresbami míří k podstatě komplikovaných souvislostí. Přitom se jí daří vyvarovat se nemístného zjednodušení a soustředit pozornost na jádro problémů.

Tak je tomu i v sociologicky snad nejrelevantnější kapitole, která pojednává o „zapuš-

těnosti“ ekonomického života do širšího prostředí přírodních ekosystémů i systému sociálních a o propojenosti trhu s domácností i občinovou ekonomikou a s regulační mocí či bezmocí států. Právě v těchto souvislostech jsou odhalována nepřijatelná zjednodušení dnes převládajícího směru ekonomického myšlení. Další přicházejí na řadu v kapitole následující – při konfrontaci mechanického modelu homo economicus s komplexní povahou reálného lidského myšlení a jednání. Omezenosti mechanického způsobu uvažování v kontrastu s komplexní povahou dynamiky lidského světa i světa přírody jsou tématem následující kapitoly.

Pátá a šestá kapitola obsahují návrhy na řešení, které by se vešly do navrhovaného tvaru sociálně spravedlivé a ekologicky udržitelné koblihy. Klíčem k řešení prvního problému je přerozdělování, klíčem k řešení druhého zacyklení ekonomiky po vzoru přírodních toků. V případě přerozdělování je tématem progresivní zdanění příjmů, minimální mzda a zajištění chodu veřejných služeb, ať již v oblasti zdraví, vzdělání nebo sociálního bydlení. Kromě otázky distribuce příjmů je dotčena také otázka forem vlastnictví, kde nerovnosti jsou mnohem vyšší. Nejde o žádné znárodnování, ale o problematiku držby a využívání půdy, o opatření ve prospěch drobného soukromého i družstevního podnikání, o otázky zdaňování lidské práce a práce strojů, o problémy duševního vlastnictví ve věku digitalizace, o rozšiřování prostoru sdílených statků apod.

Problém ekologických limitů vývoje ekonomiky je opřen o ideu uzavření ekonomických cyklů po vzoru cyklů přírodních. V zásadě jde o to, aby se výrobní cyklus proměňující vzácné zdroje v nepoužitelný odpad připodobnil co nejvíce přírodnímu koloběhu, který zdroje nevratně nevycerpává, ale obnovuje a odpad nehromadí, nýbrž využívá.

Povinností recenzenta je poukázat na rezervy a nedostatky, a to i v případě po všech stránkách skvělých knih. Zahrajeme-li si na pedanty, musíme se tázat, proč autorka v jinak impozantním seznamu použité literatury nezapomenula Richarda Douthwaita, který se již čtvrt století před ní zabýval stejným problémem v práci nazvané „Iluze růstu“ a nesoucí podtitul „Jak ekonomický růst obohatil nemnohé, zbídačil mnohé

a ohrozil planetu“. Chybí také odkaz na dnes již klasická pojednání o problematických stránkách a dopadech růstu z pera Ezry J. Mishana, z nichž to s názvem „Spor o ekonomický růst“ vyšlo i česky. A možná mohl být vzpomenuť i William R. Catton, který v práci s názvem „Přestřeleno“ již před čtyřiceti lety podobně jako autorka přepočítával spotřebovanou energii z neobnovitelných zdrojů na lidskou práci a ukazoval obtíže přechodu na obnovitelné zdroje. I když jméno ekonomy Hermany Dalyho uvedeno je, chybí upozornění na jeho patrně nejvlivnější knihu, kterou sepsal s pastorem Johny Cobbem a která vyšla v roce 1989 pod názvem „Pro společné dobro: Přesměrování ekonomiky ke komunitě, životnímu prostředí a udržitelné budoucnosti“.

Některé návrhy autorky na řešení problémů by zasloužily podrobnější diskusi. Týká se to třeba otázky zavedení nepodmíněného základního příjmu, která obsahuje mnohá úskalí. Týká se to i návrhu na spolupráci světových megapolí při řešení globálních problémů bez ohledu na státy. Lze pochybovat o tom, že právě megapole představují model udržitelného rozvoje. Ale kniha by mohla podnítit také třeba diskusi o tom, nakolik a zda vůbec přispívají navrhovaná ekologická opatření Evropské unie k řešení obou fatálních problémů, které chce řešit ekonomie koblihy.

Některé návrhy autorky budou jistě prohlášeny za čirou utopii. Tak třeba ten, který se týká zavedení globální daně na bohatství oligarchů a likvidace daňových rájů. Nebo návrh příjmu z práce robotů pro ty, které roboti o práci připraví. Při dnešní konstelaci působí podobné návrhy skutečně poněkud utopicky. Ale při dnešní konstelaci mohou působit poněkud utopicky koneckonců i úvahy o možnostech přežití našeho druhu třeba jen ve střednědobé perspektivě.

Prof. PhDr. Jan Keller, CSc.

(jan.keller@osu.cz) je profesorem na Katedře zdravotně-sociálních studií Fakulty sociálních studií Ostravské univerzity (Faculty of Social Studies, University of Ostrava), Československá 16, 702 00 Ostrava. Zaměřuje se na dějiny sociologie, sociologii organizace a na problematiku sociálního státu.